

**YMPÄRISTÖMINISTERIÖN PÄÄTÖS
KAIRALAN-LUIRON
MAISEMANHOITOALUEESTA**

Annettu Helsingissä 20. päivänä huhtikuuta 2010

ASIA

Kairalan–LuiRon maisemanhoitoalueen perustaminen Pelkosenniemen kuntaan luonnonsuojelulain (1096/1996) mukaisena valtakunnallisesti merkittävänä maisema-alueena.

HAKEMUS

Lapin ympäristökeskus on 7.9.2009 toimittanut ympäristöministeriöön hakemuksen Kairalan–LuiRon maisemanhoitoalueen perustamisesta. Hakemus sisältää selostuksen maisemanhoitoalueen perustamisen lähtökohdista ja tavoitteista, yhteenvedon kuumelamisen yhteydessä annetuista lausunnoista ja kannanotoista, hoito- ja käyttösuunnitelman sekä alueen kartan.

Alueen kuvaus ja maisema-arvot

Alue sijaitsee Pelkosenniemellä Peräpohjolan–Lapin maisemamaakunnan Aapa-Lapin seudulla. Alueen pinta-ala on yhteensä 2082 ha. (Kartta liitteenä 1.)

Alue koostuu kahdesta erillisestä osasta, lähekkäisistä Kairalan (pinta-ala 1620 ha) ja LuiRon (pinta-ala 462 ha) kylistä ympäristöineen. Kairala sijaitsee Kitisen varrella, joen molemmin puolin, ja Luiro sijaitsee Kitiseen laskevan Luirojoen varrella. Molemmat kylät ovat tyypillisiä peräpohjalaisia maatalouskyliä, joissa asutus on muodostunut jokivarteen nauhamaisesti. Pellot, laitumet ja niityt sijaitsevat pääosin jokivarsien rehevillä mailla. Kylien elinkeinohistoriaa ovat luonnehtineet pitkäaikainen eränkäynti, poronhoito ja sittemmin karjanhoito ja metsätalous. Poikkeuksellisen hyvin säilynyt vanha rakennuskanta muodostaa perustan kylien omaleimaisuudelle.

Molemmat kylät ovat Museoviraston ja ympäristöministeriön vuonna 1993 määrittelemiä valtakunnallisesti merkittäviä kulttuurihistoriallisia ympäristöjä. Kairalan kylä on valtioneuvoston periaatepäätöksen (5.1.1995) määrittelemä valtakunnallisesti arvokas maisema-alue. LuiRon kylä on ympäristöministeriön vuonna 1993 tekemän selvityksen mukainen maakunnallisesti arvokas maisema-alue.

Kairalan maiseman perusta on kylän läpi virtaava Kitinen ja sen ympärille sijoittuvat viljelykset, rakennettu kyläympäristö ja matalat vaarat. Viljelyalueet ja kylän rakennuskanta muodostavat monipuolisen ja yhtenäisen maisemallisen kokonaisuuden.

Luirojoen varren matalalla ja loivapiirteisellä kannaksella sijaitsevaa Luiron kylää halkoo kapea kylätie, jonka ympärillä on peltoaukeita ja eri aikakausia edustavia rakennuksia avarine pihapiireineen. Kyliä ja niiden viljelmiä reunustavat laajat metsäiset ja soiset maat. Horisontissa kohoavat tunturit luovat kehysten kaukomaisemalle. Erityisen näyttävä on lounaassa kohoava Pyhä-Luoston kansallispuistoon kuuluva tunturijono. Kylien asutuksen historia perustuu monipuoliseen luonnonvarojen hyödyntämiseen, jonka jäljet näkyvät nykyisessäkin maisemassa. Metsätalous on olennainen osa alueen elinkeinoja ja kylien lähihistoriaa. Lähiseudulla on runsaasti soita; niiden hyödyntämisellä riista- ja marjamaina sekä suoniittyinä on pitkät perinteet. Kylien välissä sijaitseva Kairanaapa on Natura 2000 -verkostoon sisältyvä suojelualue.

Alueen maanomistus ja asutus

Yksityiset maanomistajat omistavat suurimman osan alueen maa-alueista ja kiinteistöistä. Yhteisöjen, valtion ja kunnan omistuksessa on yhteensä noin 126 ha eli 7 %. Alueella on 15 maatilaa. Niistä 4 on karjatiloja, ja muut 11 ovat lähinnä nurmiviljelyn piirissä. Lisäksi muutamilla tiloilla harjoitetaan rehuntuotantoa poroille ja harrasteluontoista lampaanhoitoa. Vakituisesti asuttavia kotitalouksia on noin 80 ja asukkaita lähes 150.

Aluetta koskevat suunnitelmat, selvitykset ja päätökset

Hoitosuunnitelmat

- Komiat kylät pohjoisen maisemassa. Kairalan ja Luiron maisemanhoitoalueen hoito- ja käyttösuunnitelma (Kokko, Kurkela, Pihkala & Tallavaara – Lapin ympäristökeskus 2009)
- Kairalan ja Luiron kylien maiseman olennaiset piirteet ja metsämaiseman hoitosuosituksien (Kurkela – Rovaniemen ammattikorkeakoulu 2009)

Inventoinnit ja selvitykset

- Kairalan ja Luiron maisema-alueen arkeologinen inventointi (Tallavaara 2008)
- Kairala – kylä tienhaarassa. Kyläsuunnitelma 2010-luvulle (Kairalan kyläseura 2008)
- Lapin kulttuuriympäristöt tutuksi (Lapin ympäristökeskus 2004–2008)
- Itä-Lapin kiinteät muinaisjäännökset (Lapin liitto 2004)
- Kairavuopiolaiset, 300 vuotta Kairalan kylähistoriaa (Tallavaara 2000)
- Lapin perinnemaisemat (Kalpio & Bergmann 1999)
- Lapin kulttuuriympäristöohjelma (Lokio 1996)
- Kairalan kylätutkimus (Lapin seutukaavaliitto 1982)
- Luiron kylän asutus- ja rakennushistoriallinen tutkimus (Junttila, Teppo, Teppo & Romppainen 1974)

Arvokkaat maisema-alueet sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt

- Kairalan kylä on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue (Ympäristöministeriö, Mietintö 66/1992, Valtioneuvoston periaatepäätös 5.1.1995).

- Kairalan ja Luiron kylät ovat valtakunnallisesti merkittäviä kulttuurihistoriallisia ympäristöjä (Museovirasto & Ympäristöministeriö, Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16/1993).
- Luiron kylä on ympäristöministeriön selvityksen mukainen maakunnallisesti arvokas maisema-alue (Ympäristöministeriö, Mietintö 66/1992).

Erityiset luontoarvot

- Alueen merkittävimpiin luontoarvoihin kuuluvat huomionarvoinen linnusto ja kasvisto, johon kuuluvat muun muassa luonnonsuojelulain (1096/1996) mukaiset uhanalaiset lajit: suikeanoidanlukko, pohjannoidanlukko, tataarikohokki, siperianvehnä ja laaksoarho sekä luonnonsuojelulain nojalla erityisesti suojellut lajit: tulvasammal, ahonoidanlukko, suomentähtimö ja tulvasammal. Näiden lisäksi metsissä esiintyy Pohjois-Suomessa harvinaista lehtotähtimöä; perinnebiotoopeilla esiintyviä huomionarvoisia lajeja ovat pulskaneilikka, lapinvehnä, siperiansinivalvatti, rantanätkelmä, vilukko, kaarlenvaltikka, siniyökönlehti, kellosinilatva, nurmitatar, lapinlaukku, isolaukku, pohjanängelmä, kullero ja rantatädyke .
- Alueen lähistöllä sijaitsee Luiron soiden ja Kemihaaran soiden Natura 2000-alueet.

Perinteisen maatalouden kohteet

- Alueelta on inventoitu hoito- ja käyttösuunnitelman laadinnan yhteydessä 18 vähintään paikallisesti arvokasta perinnebiotooppia, yhteispinta-alaltaan noin 84 ha.

Muinaismuistolain nojalla rauhoitetut kohteet

- Alueella on 15 kiinteää muinaisjäännöstä (Muinaismuistolaki 295/1963).

Kaavatilanne

- Itä-Lapin maakuntakaava (YM vahvistanut 26.10.2004)
- Pelkosenniemen rakennusjärjestys (hyväksytty kunnanvaltuustossa 4.3.2002)

Kairalan–Luiron maisemanhoitoalueen perustamisen tavoitteet

Kairalan–Luiron maisemanhoitoalueen perustamisen tarkoituksena on luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden ja maiseman muiden erityisten arvojen säilyttäminen ja hoitaminen. Alueen maisemanhoidon tärkeimmät tavoitteet ovat kylien elinvoimaisuuden, omaleimaisuuden ja perinteisen kulttuurimaiseman rakenteen sekä avointen alueiden ja luonnon erityispiirteiden säilyttäminen. Alueen suojelun ja hoidon yksityiskohtaiset tavoitteet ilmenevät hoito- ja käyttösuunnitelmasta (liite 2).

ASIAN VALMISTELU

Maisemanhoitoalueen valmistelu sai alkunsa Kairalan kyläseuran aloitteesta keväällä 2007. Luiron kyläseura liittyi hankkeeseen mukaan saman vuoden joulukuussa. Valmistelu on tehty kyläseurojen yhteistyönä, Lapin ympäristökeskuksen koordinoimana hankkeena. Valmistelua sekä hoito- ja käyttösuunnitelman laatimista varten koottiin ohjausryhmä, jossa oli kylien, kunnan ja viranomaistahojen edustus.

Valmistelun yhteydessä järjestettiin yleisötilaisuuksia, tupailtoja, kyläkierroksia, maastokäyntejä ja neuvontapäiviä. Kyliin perustetut työryhmät toimivat paikallishistorian asiantuntijoina ja taustamateriaalin kokoajina. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa osoitetut, kulttuurihistorian, luonnonkauneuden ja virkistysmahdollisuuksien säilyttämisen kannalta tärkeät kohteet valittiin kyläläisten kanssa yhteistyönä.

Kairalan ja Luiron kyläseurat tekivät 17.5.2009 aloitteen maisemanhoitoalueen perustamisesta Pelkosenniemen kunnanhallitukselle, joka kokouksessaan 19.5.2009 päätti lähettää ympäristöministeriölle ja Lapin ympäristökeskukselle esityksen alueen perustamisesta.

Lapin ympäristökeskus järjesti hoito- ja käyttösuunnitelmasta ja päätösluonnoksesta lausunto- ja kuulemiskierroksen maanomistajille, aluehallinnon viranomaisille, museovirastolle ja Metsähallitukselle sekä muille asianosaisille kesä-heinäkuussa 2009. Kannanottoja kertyi yhteensä 25 kpl. Maisemanhoitoalueen perustamiseen suhtaututtiin pääosin myönteisesti. Muutaman kielteisen maanomistajan kannanoton johdosta alueen rajausta supistettiin jonkin verran Luiron alueen eteläosasta. Kuulemisen jälkeen Lapin ympäristökeskus toimitti ympäristöministeriölle esityksen Kairalan–Luiron maisemanhoitoalueen perustamisesta 7.9.2009.

Ympäristöministeriö lähetti 28.11.2009 esityksen, päätösluonnoksen sekä hoito- ja käyttösuunnitelman lausuntokierrokselle ministeriöille, muille viranomaisille sekä järjestöille. Lausunnonantajat suhtautuivat myönteisesti maisemanhoitoalueen perustamiseen.

Lausuntokierroksen jälkeen ympäristöministeriö kutsui maa- ja metsätalousministeriön edustajat neuvonpitoon luonnonsuojeluasetuksen (160/1997) 13 §:n edellyttämään yhteistyöhön alueen perustamispäätöksen valmistelua varten. Neuvonpito asiasta järjestettiin 15.3.2010. Sen jälkeen päätösluonnoksesta saatiin vielä maa- ja metsätalousministeriön täydentävät kommentit, jotka otettiin huomioon päätöksen viimeistelyssä.

YMPÄRISTÖMINISTERIÖN PÄÄTÖS

Ympäristöministeriö perustaa Pelkosenniemelle **Kairalan–Luiron maisemanhoitoalueen** luonnonsuojelulain (1096/1996) 32 §:n mukaisena valtakunnallisesti merkittävänä maisema-alueena. Alueen rajat ilmenevät tämän päätöksen liitteenä olevasta kartasta.

Päätöksen perustelut

Kairalan–Luiron maisemanhoitoalue täyttää luonnonsuojelulain 32–33 §:n asettamat vaatimukset valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen perustamiselle. Sen luonnon- ja kulttuurimaiseman kauneusarvoihin, historiallisiin ominaispiirteisiin ja muihin erityisarvoihin sisältyvät seuraavat olennaiset piirteet:

- Kairalan–Luiron maisemanhoitoalue edustaa Peräpohjolan–Lapin maisemamaakunnan Aapa-Lapin seudulle luonteenomaisia jokivarsien kulttuurimaisemia, joissa asutus ja viljely ovat keskittyneet jokirannan verrattain kapealle vyöhykkeelle.

- Kairalan ja Luiron kylät ovat tyypillisiä vanhoja peräpohjalaisia maatalouskyliä, joiden maisemissa ilmenevät monipuolisesti perinteisten elinkeinojen, kuten maanviljelyn, kotieläintalouden, metsätalouden, porotalouden ja eränkävyn merkit. Pelot, laitumet ja niityt ovat keskittyneet jokivarsien reheville maille.
- Kitisen varrella Kairalassa muodostavat rakennettu ympäristö, viljelykset ja matalat metsäiset vaarat monipuolisen ja yhtenäisen maisemakuvan.
- Luirojoen varren Luiron kylä sijaitsee jokivarren matalalla ja loivapiirteisellä kannaksella, kylämaisemaa halkovan kapean tien varrella. Peltoaukeat ja eri aikakausilta oleva rakennuskanta avarine pihapiireineen muodostaa yhtenäisen kylämaiseman.
- Kylien rakennetun ympäristön arvokkainta näkyvää osuutta ovat peräpohjalaista rakennustyyppiä edustavat hirsirakennukset ja pihapiirit. Niissä on kerrostumia useita eri aikakausilta aina 1700-luvulta lähtien. Kyläympäristö sisältää myös edustavaa jälleenrakennuskauden rakennuskantaa.
- Esihistoriallisen ja historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset ovat osoituksena pitkällisen asutuksen vaiheista ja tuovat maisemiin historiallista syvyyttä.
- Joet rehevine tulvaterasseineen sekä kyläalueita rajaavat monimuotoiset metsät ja suot hallitsevat luonnonmaisemia. Huomionarvoisin kasvilajisto sekä linnusto ja muu eläimistö on keskittynyt jokivarsiin. Kasvilajistoon kuuluu useita harvinaisia lajeja kuten aho-, suikea- ja pohjannoidanlukko, tataarikohokki, laaksoarho ja lapinvehnä.
- Maisemallisesti ja eliölajistoltaan huomattavat perinteiset niityt ja laidunmaat keskittyvät jokivarsille ja metsäisille alueille.
- Monimuotoiset talousmetsät ilmentävät kylien elinkeinohistoriaa, savotta- ja uittokulttuuria sekä metsien nykyisiä käyttömuotoja.
- Kylien ympäristössä olevat laajat suot ja kauempana kohoavat tunturit luovat puitteet vaikuttavalle kaukomaisemalle.

Suositukses

Kairalan–Luiron maisemanhoitoalueella sijaitsevien kiinteistöjen maankäyttö suunnitellaan ja toteutetaan niin, että alueen olennaiset piirteet eivät merkittävästi heikenny.

Maisemanhoitoalueen olennaisten piirteiden säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi suositellaan seuraavia toimenpiteitä:

- Alueella noudatetaan sille laadittua hoito- ja käyttösuunnitelmaa, jota tarpeen mukaan päivitetään.
- Vanha peräpohjalaista rakennustyyppiä edustava rakennuskanta säilytetään. Kunnostuksessa otetaan huomioon rakennusten kulttuurihistoriallinen arvo sekä niiden ominaispiirteiden säilyttäminen. Myös jälleenrakennuskauden rakennuskannan omi-

naispiirteet otetaan huomioon kunnostamisessa ja täydennysrakentamisessa. Rakennusten kunnostuksessa käytetään niiden rakennusajankohdalle tyypillisiä menetelmiä ja materiaaleja.

- Uudisrakennusten arkkitehtuuri, tyyli, mittakaava ja materiaalit sekä pihaympäristö sovitetaan olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön.
- Pellot pidetään avoimina ja hoidettuina viljelemällä tai muilla soveliailla tavoilla.
- Jokivarsien vanhoja laidun- ja niittyalueita hoidetaan perinteisin menetelmin, laiduntamalla ja niittämällä.
- Metsätalouksikäytössä olevilla alueilla pyritään suositusten ja ohjeiden avulla eri käyttömuodot ja tavoitteet yhteen sovittaviin ratkaisuihin.
- Uusien teiden suunnittelussa ja rakentamisessa vältetään voimakkaita, maiseman piirteitä muuttavia linjauksia ja maisemallisten kokonaisuuksien rikkomista.
- Suurten voimajohtojen, mastojen tai muiden maisemakuvaa voimakkaasti muuttavien rakennelmien rakentamista vältetään alueella.
- Maisemanhoitoalueen olennaisten piirteiden hoidossa ja kunnostuksessa pyritään hyödyntämään käytettävissä olevia eri rahoituslähteitä.
- Alueen maisema-arvojen vaalimisen tavoitteet otetaan huomioon kunnan rakennusjärjestystä uusittaessa.

PÄÄTÖKSEN VAIKUTUS KAAVOITUKSEEN

Kairalan–Luiron maisemanhoitoalueen perustamispäätös on ohjeena alueelle maakuntakaavaa laadittaessa.

PÄÄTÖKSEN MAKSUTTOMUUS

Valtakunnallisesti merkittävän maisema-alueen perustamispäätös on maksuton.

SOVELLETUT OIKEUSOHJEET

Luonnonsuojelulaki (1096/1996) 32, 33, 34, 61 ja 70 §
Luonnonsuojeluasetus (160/1997) 13, 14 ja 15 §
Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) 28 §
Hallintolaki (434/2003) 34 §

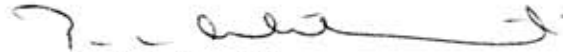
PÄÄTÖKSEN VOIMAANTULO

Tämä päätös tulee voimaan sen saatua lainvoiman.

MUUTOKSENHAKU

Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitus voidaan tehdä sillä perusteella, että päätös on lainvastainen. Valitusosoitus on liitteenä 3.

Ympäristöministeri



Paula Lehtomäki

Ympäristöneuvos



Tapio Heikkilä

LIITTEET

1. Maisemanhoitoalueen kartta
2. Käyttö- ja hoitosuunnitelma
3. Valitusosoitus

PÄÄTÖS

Pelkosenniemen kunta
Kairalan kyläseura
Luiron kyläseura

TIEDOKSI

Oikeusministeriö
Sisäasiainministeriö
Valtiovarainministeriö
Maa- ja metsätalousministeriö
Liikenne- ja viestintäministeriö
Työ- ja elinkeinoministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Metsähallitus
Museovirasto
Suomen ympäristökeskus
Lapin ELY-keskus
Lapin liitto
Lapin maakuntamuseo
Metsäkeskus Lappi
Tiehallinto, Lapin tiepiiri
Suomen kuntaliitto
Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto ry.
Suomen arkkitehtiliitto ry
Suomen Kotiseutuliitto
Suomen luonnonsuojeluliitto ry.
Suomen maisema-arkkitehtiliitto ry.
Suomen rakennusinsinöörien liitto ry
Viherympäristöliitto
Lapin luonnonsuojelupiiri
Lapin läänin rakennusperinne ry
MTK-Koilliskaira
MTK-Lappi
Paliskuntain yhdistys
Pelkosenniemen-Savukosken metsänhoitoyhdistys